

В. КУШЕВСКИ

КОН ПРАШАЊЕТО ЗА ИЗБОРОТ И КОРИСТЕЊЕТО НА ПОРТРЕТОТ НА ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА

При создавањето и синтезата на ликот на историската личност во наставата по историја, покрај делата на херојот, неговите искажувања и искажувањата за него од современите, во историографијата, публицистиката и др. — како материјал за конкретизација, односно како наставно помагало што се смета за составен дел на карактеризацијата, е и портретот, било како фотографија или уметничко ликовно дело.

Затоа и обработката на Гоце Делчев како историска личност се проследува, по правило, со покажувањето и анализирањето на неговиот портрет. Ова дотолку не обврзува што до нас се сочувани неколку портретни фотографии на Гоце од кои некои се мошне успешни од занатска страна. Исто така во прилична мера Гоце досега е сликан и пластично изразен и од ликовните уметници. И што е најважно, на тие уметнички портрети неговиот лик е реалистичен, речиси, повторен од фотографијата. Тоа е, секако, големо олеснување зашто и едните и другите се погодни за наставна работа, така што пред наставникот не постои некој посебен проблем околу изборот на портретот на Гоце Делчев.

Употребата на портретот во наставната постапка при прикажувањето на Гоце има свое посебно значење, зашто овозможува попродабочено запознавање со херојот, што на визуелен начин ќе се запознаат учениците со неговиот лик, со уочување и потенцирање на некои негови видливи црти — ако се изразени на неговиот портрет, особено од уметникот со кист или преку извајаниот лик. Со анализата на ликот на Гоце од слика, тој „оживува“, им станува на учениците, во извесна смисла, попознат и поблизок, тој останува во трајно сеќавање, а потоа, каде и да го гледаат подоцна портретот, ќе им создава асоцијации за неговото дело, и неговиот лик воопшто.

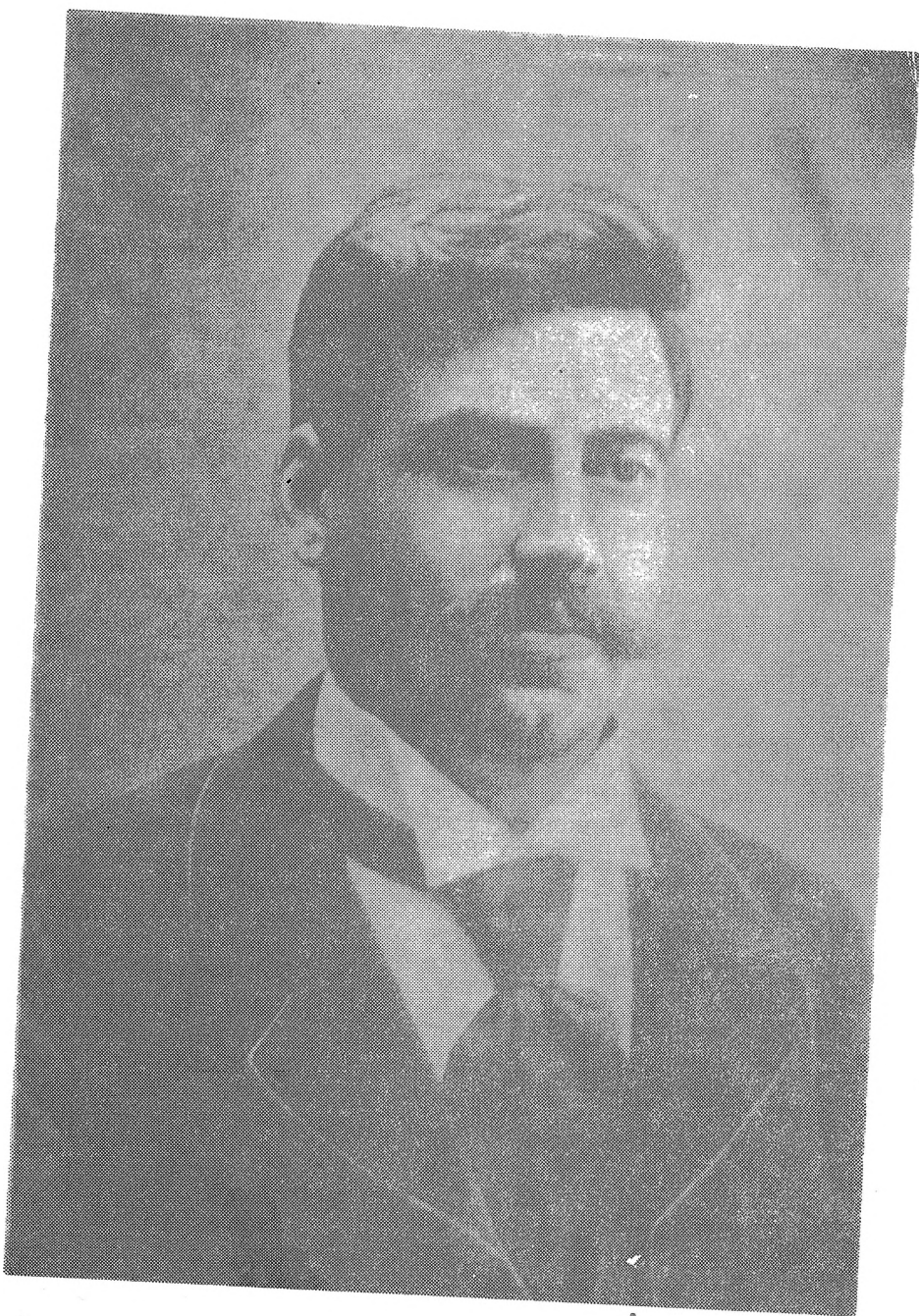
Но токму поради постоењето на повеќе портретни фотографии, сликани уметнички портрети, портретни статуи, бисти и сл., сепак се поставува прашањето пред наставникот, кон кој од тие портрети да се определи за работа со учениците?

Ние сметаме дека овде не постои некој особен проблем, пред сè, затоа што портретите на Гоце можеме да ги определиме главно во две категории, кои ги земаме како основни и најпогодни за илустрација при наставната постапка. Имено, едната категорија се однесува за неговите тн. официјални портрети. Тоа се општо-познатите фотографии — портрети на Гоце во граѓанска облека каде неговиот лик е даден на крупен план. Во втората категорија ние ги определуваме тн. скулптурни портрети, кои се вајарски дела (или нивни фотографски репродукции) каде е дадена целата негова фигура.

Поаѓајќи од ваквата категоризација на наставникот нема да му биде тешко кон кои портрети да се ориентира — водејќи сметка за другите дидактички барања: содржината и целта на часот, како и за особеностите на восприемањето на портретот на историската личност од учениците, односно за различниот интерес на учениците во зависност од возраста.

Така, првата категорија на портретите на Гоце, каде е на слика прикажан духовниот негов лик и психички израз, погодна е за повисоката (средношколска) ученичка возраст, кога сакаме пред тие ученици — со оглед на нивото на наставата — да го истакнуваме Гоце како припадник на школуваниот (интелектуалниот) македонски свет; како идеолог од кого произлегуваат познатите негови мисли, искажувања, накратко речено, како еден од интелектуалните заговорници на ослободувањето на Македонија. (Патем поменуваме, ако на овој се надоврзува и соодветниот уметнички портрет на Лазар Личеноски, кој го прикажува на сличен начин, но и со сложена рака на книги на масата — тоа уште повеќе го открива — надополнува ваквиот лик на Гоце).

Но се поставува прашањето: како конкретно наставникот ќе работи врз портретот од ваков вид? Иако е тоа навистина тешка задача, која бара солидна стручност и мајсторство од наставникот, сепак во овој случај постапката не е така сврзана со посебни тешкотии, зашто за осветлувањето на ликот на Гоце од портретот ќе се ползуваме и ќе ги цитираме одредените текстови во кои се говори за неговото дело, дејноста, за неговиот надворешен изглед, за ликот и сл. Зборувајќи за Гоце по портретот — како идеолог —, наставникот ќе цитира одделни искажувања на Гоце, негови мисли, начелата кои ги истакнувал и сл. задоволувајќи ја на тој начин љубопитноста на учениците од средношколската возраст да го запознаат Гоце како интелект, со неговите погледи и идеи за ослободителното дело на македонскиот народ. Тој е исто

така за овие ученици интересен и со неговите мисли, неговите демократски начела, кому му се познати социјалните неправди и против кои Гоце протестира, непомирлив и спрема отоманската држава, кој се застапува и за демократизација на Движењето и Организацијата, која тој страсно ја сакал, а и по своите убедувања, непоколеблив, верен кон делото за кое го дал и својот млад живот.

Таквиот Гоце, овие и други негови особини треба да се дополнуваат — доловат од неговиот лик на сликата — од неговото правилно лице од кое гледаат кафеави очи со јасен и искрен спокоен, но истовремено и сериозен поглед, зад кој се открива и убеденоста и непоколебливоста во идеите, решеноста и упорноста на револуционерот да се истрае до крај во делото. Овој поглед на Гоце ја одразува и цврстината на неговиот карактер и воља. Со други зборови, ликот го потврдува она за кое сме зборуваме или кога им зборуваме паралелно со покажување на сликата.

Освен тоа, од сликата Гоце делува како благороден и длабоко продуховен лик.

Во портретирањето, односно толкувањето личноста на Гоце, наставникот може да се служи и со деталниот и мошне верен и успешен опис на ликот на Гоце, од Пеју Јаворов, кој навлегува и во поетски израз.

Меѓутоа, употребата само на овој портрет не е достатна. По наше мислење, само со — коментираниот — официјалниот портрет, наставникот не ќе може сосем да создаде полна претстава, т.е. да ја осветли целосната личност на Делчев и како човек од акција, страсниот револуционер — бунтовник и како еден од раководителите на Организацијата. Затоа е неопходно наставникот да се ползува и со познатите тн. скулптурни портрети од кои, како уметнички творби, најпознати ни се три како споменици (Во Скопје — во Градскиот парк; во Делчево и Благоевград) каде е Гоце претставен во комитска облека, т.е. како личност во акција.

Содржинската анализа на овој вид портрети сама по себе се подразбира. Излагањето, т.е. портретирањето во овој случај се поткрепува со изнесување одбран материјал во врска со дејноста на Гоце како еден од лидерите на Организацијата, како непосреден организатор на нејзината вооружена сила (неуморен организатор на четите и снабдувач со оружје, како главен началник на четите), кој и под оружје ги крстосувал македонските планини, свесен што значи добро вооружен народ не само за борба со турскиот аскер, туку и против врховистичките чети. („Оружје, оружје и само оружје...“, се провикува во едно од своите писма). Гоце и како таков загинал. (При описот на неговото зачинување, можеме да го исползуваме и текстот на Димо Хаци Димов, кој е еден од ретко топлите надгробни слова, одржан над гробот на Гоце, наречувајќи го гроб на Македонија!)

Освен тоа, за средношколската ученичка возраст, должни сме да извршиме анализа (опис) на она како е претставен Гоце што е неизбежно за наставникот кога работи со ваков вид портрети. Затоа тој треба однапред да се подготви, за да не импровизира на часот.

Задржувајќи се на скулптурата на Гоце во скопскиот парк, ние ќе изнесеме само некои одбележувања во тој поглед што како пример сакаме да го демонстрираме. Имено, овде Гоце е прикажан во натприродна величина за да остави впечаток со својата физичка сила како еден од народните водачи во борбата за ослободување, како еден од водечките личности на Организацијата, во комитска облека, немарно наметнат со широка пелерина, под полна опрема и вооруженост на четник, гологлав што е намерно сторено за да дојде со тоа до израз пак, неговиот познат лик од фотографските портрети. Но овде Гоце не е сосем оној од фотографијата, туку прикажаната фигура е во една ефектна поза и дополнета со покретот на десната рака со која повикува во борба, а од собраното чело читаме на лицето, решителност, силна воља, храброст и готовност на саможртва за доброто на народот.

А свртувајќи го вниманието на учениците и на одделни карактеристични детали на скулптурата, како, на пример, на деталите од вооруженоста и од облеката на четниците на Организацијата и сл., со што се дополнуваат (збогатуваат) визуелните претстави, колоритот на времето, наставникот не треба да ја запоставува и естетската страна на анализираното дело, кое сепак е уметничка творба. Имено, треба да се проанализира: што сакал и на кој начин уметникот претставил ликот на Гоце, дали и со што тоа го постигнал, зашто во наставата сме должни да делуваме и на естетското воспитување кај учениците.

Значи, ние сметаме, дека пред сè, за средношколската настава по историја, само вештата комбинација на употребата на сите видови портрети на Гоце овозможуваат да се изведе поцелосна, поверна, па и попродлабочена карактеризација на Делчев како историска личност.

Обрнувајќи се накратко и на прашањето на портретирањето на ликот на Гоце во наставата по историја во основните училишта, напоменуваме, пред сè, дека утврдените особености на восприемањето на портретот на историската личност за таа возраст ни дава за право да тврдиме дека за ова ниво на наставата попогодни се портретите на Гоце од втората категорија, т.е. скулптурниот портрет. Зашто тој им одговара повеќе на учениците од таа возраст на кои повеќе е интересот да го доживеат и поимаат Гоцата како личност во акција, со пушка в рака, па и онака како е опеан и како легенда во народната песна и расказите. За нив таквиот Гоце е попривлечен. По описот, наставникот се задржува и на интересни за нив детали, на комитската облека,

вооружен со пушка (малихерка), (наган) револвер, (опеани во народната песна) и кама, потоа патрондашите и самата четничка опрема и облека, која ја носеле вооружените припадници на Организацијата и сл. Тие го гледаат Гоце пред себе (или на сликата — репродукција) како главен војвода, кој со четниците ја крстосувал Македонија, борејќи се со турскиот аскер, султанската војска, за слободата на Македонија.

Сметаме дека користењето на портретите на Гоце при обработката на неговата личност не само што е неминовност туку тоа ќе претставува излегување во пресрет на задоволувањето на љубопитноста кај учениците — преку „прочитување“ на неговиот лик, повеќе да знаат за него, а со тоа и да го засакаат уште повеќе.